

НЕЗАЛЕЖНИЙ ПОЛІТОЛОГІЧНИЙ ЖУРНАЛ

Корго - керяТ

рідні дубу.ека

УКРАЇНСЬКИЙ ЧАС
2 (12)

1993

Львів

Ростислав Огірко (Львів)

СТРАТЕГІЯ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ І ПРОБЛЕМА
ЄДНОСТІ НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНИХ СИЛ

Два роки існування незалежної України показали, що процеси українського державотворення йдуть суперечливо і з великими труднощами. Можна говорити про різні причини труднощів, але вирішальним є те, що у внутрішній політиці держави не було започатковано і впроваджено жодної з необхідних реформ в жодній сфері суспільного життя - від економіки й армії до народної освіти включно. Як оправдання цьому, посилаються на спротив комуністів у Верховній Раді і на місцях. Але і відсутність реформ, і сам опір є наслідками того, що в Україні не було і немає політичної сили, здатної забезпечити цілеспрямоване і послідовне проведення реформ і подолати опір консерваторів.

У зовнішній політиці не знайдено концептуальної моделі розв'язання центральної для утвердження української незалежності проблеми рівноправних відносин з північним сусідом, зокрема, протидії нинішньому курсу Росії, що оформився на початку 1992 року, на недопущення зміцнення незалежності України через дестабілізацію і розвал її економіки.

Цій цілеспрямованості і послідовності, яка частково вже привела до мети, могла бути протиставлена лише така ж цілеспрямованість і послідовність української політики. А чи є в нас така політика, і яка політична сила її підтримує і проводить? Яка партія чи коаліція партій поставила перед собою таку "амбітну" мету? Крім заяв і декларацій (в тому числі і щодо утворення Антиімперського Антикомуністичного Фронту) справа далі не пішла. І не випадково перший удар антидержавницьких сил весною цього року був спрямований не проти ААФ, а проти Президента, оскільки крім нього, немає іншого гаранта державності, іншої політичної сили, на яку він міг би зіпертися. Спроба створення такої сили - КНДС - у серпні минулого року фактично була зірвана через обструкцію з боку голови НРУ В. Чорновола. Президент без політичної опори в центрі і на місцях "повисає в повітрі" і неспроможний ефективно проводити політику реформ і зміцнення незалежності держави, і в кризовій ситуації неминуче змушений шукати порозуміння з силами, що не зацікавлені в реформах. Щоб не допустити такої корекції курсу Президента, треба було об'єднатися і стати реальною політичною силою, на яку він міг би зіпертися.

Новітній історичний досвід, втім числі і досвід наших сусідів по колишній імперії - СРСР свідчить, що в ситуації боротьби за державність, а також в період її утвердження, такою політичною силою є Народні Фронт.

Без такої сили ми до цього часу не змогли розв'язати проблему політичної влади в Україні, яка нині не є ні українською, ні демократичною. Я вже мав нагоду ще рік тому (газ. "Молодь України" за 14 серпня 1992 р.)

звернути увагу на те, що із стану фактичного безвладдя, яке створилось в Україні після серпня 1991 року, бажаним і можливим виходом для демократичних і патріотичних сил було б їх об'єднання і створення Народного Фронту України.

Проте до сьогодні всі потуги демократичних партій по опануванню політичною владою спрямовані в протилежний бік. Ми продовжуємо жити ілюзією, що головною проблемою, яку слід неодмінно розв'язати, є повне і неухильне впровадження в українське суспільство демократичних схем Заходу про пріоритетність прав людини і повну рівноправність, про формальний поділ влад і їх рівновагу, про першочергове і повне впровадження багатопартійної системи, яка, до речі, в Україні насаджується штучно, бо більшість партій є нечисельні, не виростають органічно з суспільства і нікого не представляють, крім самих себе.

В питанні про систему державних органів влади і самоврядування, напр., ілюзією є те, що варто відмовитися від рад (а від цієї потвори часів тоталітаризму давно пора відмовитись) і замінити їх управами та виборними головами, як всі проблеми у цій сфері зразу будуть розв'язані.

Весь зміст і призначення правової держави зводять до окремих інститутів і загальних принципів і забувають, що це не просто загальні закономірності певного типу демократичного суспільства, а вистраждані кров'ю, потом і сльозима цінності, до яких народи західної Європи йшли довгі 700 років шляхом проб і помилок. І за цим стоїть не лише той чи інший інститут, чи принцип, а головний продукт цього шляху - повноцінне громадянське суспільство і зріла в моральному і політичному відношенні, і орієнтована на власні сили особистість, найважливішою рисою якої є повага до будь-якої праці, якщо в ній людина досягає фахової досконалості, і відсутність рабського ставлення громадянина до держави. Завдяки цьому в суспільстві запанував дух толеранції до чужих думок, вірувань, уподобань і схильність розв'язувати суспільні конфлікти шляхом компромісів.

Вся споруджувана у нас державна структура рівноваги влад і їх поділу, детального розмежування функцій, всіляких гарантій прав людини тощо, якщо залишити її саму на себе в нинішньому українському суспільстві, сама працювати не буде. Про це переконливо свідчить наш власний новітній бюрократизм та кривавий досвід завершення несприятливої боротьби різних галузок влади в Росії. Для приведення цієї споруди в рух потрібен або вже названий Народний Фронт, що буде морально і енергетично, так би мовити, забезпечувати ефективну роботу державного механізму, або зріле громадянське суспільство.

Сьогоднішні труднощі переходу від тоталітарії і колоніалізму до демократичного ладу дехто звично продовжує пояснювати дією лише економічних і політичних факторів: відсутність широкої приватизації, слабкість державної влади тощо. Першою і головною причиною невдалих спроб зразу і ефективно запровадити в Україні європейські здобутки демократичного устрою суспільства є те, що ми не досі до демократії морально-психологічно. Люзією, напр., є уявлення про самодостатність приватної власності як гаранта свободного розвитку особи і суспільства. Приватна власність сама по собі не породжує автоматично цивілізований ринок. Ринкова економіка, як і демократія, може успішно функціонувати тільки при певному морально-психологічному рівні розвитку особистості.

З врахуванням соціально-психологічних рис характеру українців, їх схильності до індивідуалізму та егоїзму, підтвердженого історичним досвідом нашого невміння об'єднатися у вирішальну мить, сьогодні такою формою моральнополітичного росту особи має стати Всеукраїнський фронт за державність і демократію.

Правова держава, громадянське суспільство та ринкова економіка самі собою, стихійно, тільки внаслідок перенесення чужих схем на український ґрунт не створяться, їх треба свідомо будувати. А для цього історія нам не відпускає 700 років. Виникає питання, чи можна прискорити цей процес?

Позитивна відповідь виправдана, оскільки в нас немає іншого вибору, але, очевидно, за умови, що ми здатні вчитися на своїх і чужих помилках. Як це не парадоксально, вчитися можна і на негативному досвіді будівництва. Марксистсько-ленінський експеримент з тріском провалився, чим показав повну безплідність в сфері економіки. Але він продемонстрував один факт - могутню силу держави, яка може бути використана і на зло (це якраз сталося при соціалізмі), і на добро.

Використання цієї потужної сили держави дозволить нам скоротити термін побудови громадянського суспільства. Але для цього потрібна політична сила, яка має недопустити зповзання держави на шлях диктатури, і з другого боку, - систематично і цілеспрямовано здійснювати підбір, виховання і ротацию державних службовців та контроль за ними. Необхідність цієї функції Фронту ще раз підтверджено блискавичним розкладом і скорумпованістю демократичних висуванців до нинішніх органів влади.

Треба відверто сказати, що значна частина українського народу байдужа до долі своєї держави. Здавалось би, народ, який був без своєї держави, був безприкладно нищений і упосліджуваний, мав би понад усе цінувати свою державу і дбати про її розбудову. Народ же вичікує і не поспішає брати участь у здійсненні влади ні на Сході, ні на Заході України (щоправда, з різних причин). Через Фронт народ ставатиме реальним суб'єктом державотворення.

Народний Фронт - це те, до чого ми повинні були прийти ще 1990 року. Згадаймо хід недавніх подій. НРУ, який забезпечив перемогу своїх висуванців на виборах у Західній Україні й інших місцях, став осе-

редям політичної влади. Комуністична партія була усунута від влади. Але наш тодішній лідер В. Чорновіл весною 1990 року сказав пам'ятні багатьом слова, що НРУ свою роль відіграв, тепер слово за демократично обраною владою і партіями. Мотив - небажання відчувати за собою будь-який контроль. Щоправда, пізніше В. Чоноволу це не завадило очолити Рух, щоб перетворити його у власну кишенькову партію. У квітні 1990 року влада сама впала в руки Народного Руху, і він фактично став "керівною і спрямовуючою" силою нашої роботи по державотворенню, і міг провести в Західній Україні широкомасштабні роботи в усіх сферах - від економіки до освіти. Альфою і Омегою цих перетворень, умовою їх успіху повинна була б стати зміна відносин між органами влади і управління та особою, народом, тобто, мала б скристалізуватися розчина, з якої виростає громадянське суспільство.

Що ж сталося? НРУ з осереддя політичної влади перетворився у фольклорногромадську організацію з переважно просвітницькими функціями. Закономірним стало те, що від Руху спочатку відійшла інтелігенція, пізніше - і ширше коло активістів. Але головним наслідком такої трансформації стало те, що Рух втратив можливість здійснювати контроль, виховання і ротацию кадрів, висунутих ним до органів державної влади і управління в Західній Україні. Результати дали знати про себе швидко: в усій країні проявилася небачена в цивілізованому світі блискавична і масова скорумпованість так званої демократичної влади, яка влади як не мала, так і не має. Це стає очевидним кожен раз, як тільки ця декоративна влада береться за якісь перетворення. В суспільстві панує зневіра і моральна деградація. Загальмовані навіть процеси національного відродження, і ми живемо спадщиною, що залишилася з 30-х років. В кожній установі і на підприємствах масовими є злочинства і хабарництво, а прокуратура, міліція, служба безпеки своєю бездіяльністю сприяють розвалу держави. Завтра ті ж органи можуть бути перетворені на знаряддя активного знищення української державності. У вищих навчальних закладах і технікумах продовжують сидіти вороже настроєні або повністю байдужі до національної державності чиновники і викладачі. Приватизація здійснюється фактично в інтересах новітніх нуворишів, прозваних в народі "гладкими котами" мафії і номенклатури, що на партійні кошти постворювали різні приватні та спільні підприємства. А справжня приватизація демократичною владою гальмується. Цього всього не було б, якби названим процесам потистояла сукупна сила народу - Народний Рух (Фронт), як центр політичної влади, здорової моралі і духовності.

А що сталося на Сході, де Рух опинився на узбіччі політичного життя? Партноменклатура після проголошення незалежності не сиділа, склавши руки. Почалася зразу ж дискредитація української державності, робота проти неї. Посилена формувалася громадська думка, що українці не здатні до державотворчої роботи, що в союзі з Росією буде краще. Це сприяло тому, що поступово стала наростати етнічна відчуженість і політична напруга між українцями Сходу і Заходу України.

Який же вихід з глибокої кризи? Пропонується зміцнити виконавчу владу з Президентом на чолі. Це добре, але виконавча влада буде працювати, якщо самі представники Президента зможуть зіпертися на якусь реальну силу на місцях. Проте більшість демократичних партій та їх об'єднань (це стверджується заявами лідерів) основну надію покладають на майбутні вибори, прихід на політичну арену нових людей.

Такі настрої щодо розв'язання проблеми влади в час, коли Україні загрожує втрата незалежності і розкол, є ще одним свідченням, що ні наша історія, ні нинішній досвід переродження і повного безсилля демократично обраних органів державної влади нас нічому не навчили. Ми продовжуємо жити ілюзіями, що всі проблеми державності розв'яжуться самі собою в результаті свободної гри політичних сил і партій, головне - перемогти на виборах. Але кожному тепер ясно, що коли на хвилі національного відродження одні належності кандидата до НРУ було достатньо для перемоги на виборах, то тепер Рух перемогу не забезпечить. Крім того, у повітрі витає синдром мільйонера-президента з Калмикії. В умовах України це означає, що поряд з номенклатурою і директором до влади прийдуть "гладкі коти", що вигодувані мафією і за партійні гроші. А ця порода людей без моралі і совісті без всяких сумнівів і вагань кине під ноги права людини, нації і українську державність.

Для утвердження національної правової держави, побудови громадянського суспільства, забезпечення цілісності України треба негайно створювати Народний Фронт. Іншого виходу немає.

На жаль, початок передвиборної боротьби в Україні підтверджує найгірші прогнози про неспроможність лідерів українських демократичних партій і організацій до об'єднання не тільки у тіснішу організацію типу Фронту, але й навіть до утворення передвиборного блоку. Вони спромоглися лише на "спільну заяву про співробітництво під час виборів" (газ. "За вільну Україну", 23 жовтня 1993 року). Головний аргумент при цьому сміховинний - "зрелий політичний плюралізм та реальне існування різних політичних сил". Але якби навіть реальна політична вага цих партійок була б така значна, це ж іба було б завадою для об'єднання? Ніколи! Але, звичайно, при наявності головного, що робить можливим об'єднання - свідоме і живе прагнення його. У нас же саме цього і бракує. І все це в умовах відсутності в Україні національної державності, смертельної загрози її незалежності.

Народний Фронт мені в'являється як єдина централізована політична організація, яка на якнайширшій суспільній основі об'єднала б все патріотично настроєне і морально здорове населення України. Він повинен передбачати як асоціативне, так і індивідуальне членство, об'єднуючи партійних і безпартійних. Індивідуальне членство дозволяло б залучати до Народного Фронту членів тих партій, керівництво яких не бажає йти на єднання сил.

Фронт повинен охоплювати все суспільство, бути розгалуженою організацією і мати свої осередки всюди, де є його члени: на підприємствах, у всіх державних органах влади й управління, в армії, в службі безпеки, в міліції, в громадських організаціях тощо.

Організація, що хоче об'єднати весь народ, повинна мати широку політичну платформу, але таку, яка відсікала б лівий і правий радикалізм.

Головним пунктом політичної платформи Фронту, очевидно, має бути визнання його мети: побудова української соборної і незалежної демократичної держави та громадянського суспільства, і готовність працювати на її розбудову і утвердження; виховання нової людини (особистості). Крім того, платформа Фронту повинна включати вимогу відкинення комунізму і шовінізму (в т.ч. й українського) як нігілістичних ідеологій, що ігнорують норми моралі, а також визнання єдиного кодексу політичної боротьби, цивілізованих методів розв'язання спірних проблем і безумовного прийняття верховенства спільно виробленої політичної лінії.

Фронт повинен мати єдиний центральний провід і керівництво на місцях, а також дослідницько-наукові інституції на професійних і громадських засадах, які виробляли б рекомендації Фронту щодо основних напрямків внутрішньої і зовнішньої політики України.

Народний Фронт повинен бути об'єднаний організаційною дисципліною і мати кодекс вищої моралі і суворий організаційний суд Фронту. Це забезпечувало б йому можливість впливати на підбір і виховання кадрів та їх ротацию в державних органах.

Статус Фонду, його мета, час існування (тільки до побудови правової держави і громадянського суспільства) і найважливіші принципи діяльності та взаємовідносини з державними органами мають бути закріплені в Конституції України.

В демократичному суспільстві, одночасно з його диференціацією і структуралізацією, природним формуванням партій повинен йти процес морально-політичної інтеграції суспільства і консолідації нації. Зовнішнім виразом цього є факт відповідності ефективності всіх демократичних форм і інститутів стержневому чиннику організації всякого суспільства, а саме: морально-психологічній зрілості особистості і етнічній психології нації. Так, тонка рівновага властей, цивілізована політична боротьба партій і саморегульований ринок в демократичних країнах Заходу можливі лише завдяки історично сформованому типу особистості, яка робить можливим дотримання "правил гри" всіма суспільними силами добровільно, без спеціального контролюючого органу. А в посттоталітарному суспільстві без тривалих демократичних традицій така узгоджена і цивілізована "гра" політичних сил неможлива без такого контролю.

Стоїмо перед вибором: або політичну владу в Україні візьме народ, організований в Народний Фронт, або дочекаємось диктатури, яка, з врахуванням існуючого в Україні балансу сил, неминуче буде прокомуністичною і промосковською.